

Mühre

Dergi

Aye Gubar • Büşra Kahraman • Esra Adalı • Esra Tandoğan
• Fatma Sena Nizam • Gamze Haskılıç • Hatice zelik • Meltem Ali •
• Samet Civan • Sümeyye Beyazçelik • slenur Kılıçbay • Tuba Avcı •

Künye

Genel Yayın Yönetmeni

Esra Adalı

Editörler

Ayşe Gubar

Büşra Kahraman

Samet Civan

Sümeyye Beyazçelik

Esra Tandoğan

Esra Adalı

Son Okuma

Nur Gökce

Gamze Haskılıç

Şulenur Kılıçbay

Web Tasarım

Samet Civan

Görsel Tasarım / Sosyal Medya

Tuba Avcı

Fatma Sena Nizam

Kapak Tasarım / Çizim

Tuba Avcı

Girizgâh

Kıymetli Okurlarımız,

Uzun bir aradan sonra yeniden birlikte olmanın heyecanını yaşıyoruz. Ayrı kaldığımız zamanı, heybemizi doldurduğumuz bir biriktirme dönemi olarak değerlendirdik ve kendimizi geliştirmeye odaklandık. Şimdi ise bu sürecin ürünlerini dergimize taşımayı hedefliyoruz.

İlk sayılarımızda da belirttiğimiz gibi, dergimizin en büyük gayesi gelişim yolculuğumuza şahitlik etmek ve bu yolculuğa katkı sağlamaktı. Bu doğrultuda, ekibimize katılan yeni arkadaşlarımızla beraber kaldığımız yerden, daha güçlü bir şekilde devam ediyoruz.

Bu sayımızda, çok katmanlı bir konu olan "Melankoli" başlığını işledik; hüznün ve hayata puslu bir camın arkasından bakmanın edebiyattaki izlerini sürdük. Keyifli okumalar dileriz.

Mühre Ailesi

İçindekiler

Melankoliye Dair - Büşra Kahraman	3
Dönüş - Şulenur Kılıçbay	5
Vuslat - Esra Tandoğan	7
Gerçek Sevgili - Şulenur Kılıçbay	8
Edebiyatta Melankoli - Sümeyye Beyazçelik	9
Kelebek Tozu - Gamze Haskılıç	12
Editör ve Yazar Esra Tandoğan'la Söyleşi	14
Ok Meydanı - Hatice Özçelik	18
Ormanda Saklanan - Esra Adalı	19
Gülümseme - Ayşe Gubar	22
Akşam Sefası - Meltem Ali	23
Mezarda Duyulan - Samet Civan	25
Sanat Tarihinde Melankoli - Tuba Avcı	26
Çiçeklerde Melankoli - Fatma Sena Nizam	29
Ray Bradbury Melankolinin İlacı - Sümeyye Beyazçelik	32

BU SAYIDA

Mühre ekibi olarak bu sayımızda, edebiyatın en derin ve gölgeli vadilerinden birine, "melankoli"ye doğru bir yolculuğa çıkıyoruz. Melankolinin satırlar arasındaki izini sürerken yalnızca kelimelerle yetinmedik; bu köklü duygunun resim sanatındaki yansımalarına da tuvaler ve fırçalar üzerinden mercek tuttuk.

Sessiz tabiatı da bu hüzünlü anlatıya katarak çiçeklerin gizli diliyle melankolinin nasıl fısıldandığını araştırdık ve sayfalarımıza taşıdık. Elbette geleneğimizi bozmadık; hem kendi yazar kadromuzun hem de kıymetli misafir kalemlerimizin öykü ve şiirlerine bu sayımızda da genişçe yer ayırdık.

Dergimize ayrı bir renk ve heyecan katan bir diğer detay ise yakın zamanda yeni kitabı yayımlanan kıymetli ekip arkadaşımızla gerçekleştirdiğimiz samimi söyleşi oldu. Edebiyatın altın tozlarını serptiğimiz "Zerefşan" köşemizin bu sayıdaki konuğu ise büyük usta Ray Bradbury.

MELANKOLİYE DAİR

Melankoli kelimesi Yunanca, melas (kara) ve khole (safra) kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. Antik Yunan'da melankoli, mizacın bir parçası olarak görülür. Safrayı mizaç olarak tanımlarsak “Kara mizaç” gibi bir çıkarım yapabiliriz. Derin hüznü, içsel çatışmaya ve karamsar ruh haline yatkın bir yapı diyebiliriz. Bu durum, içe dönüklüğü ve derin düşünceyi de beraberinde getirir. Kişiliğin bir parçası olabildiği gibi, zor bir yaşamın ya da bir olayın sonucu da olabilir.

Melankoli, bir hüznü halidir fakat onu mutsuzluk tanımının dışına çıkaran şey bu durumun hayata, geleceğe ve kendine karşı bir bakış açısı haline gelmiş olmasıdır. Kişi artık her şeyi kara bir gözlüğün ardından izler. Hüznünden daha derindir ve daha geniş bir zamanı kapsar. Varlık algısına güçlü bir şekilde temas eder. Aynı zamanda hüznü daha tatlı bir yerden gelebilirken, melankoli daha karanlık bir yerden beslenir.

Melankoli; felsefenin, psikolojinin ve sanatın konusu olmuştur. Her alan, bu hâli kendi açısından değerlendirmiştir. Felsefe için daha çok varoluşsal bir durumu ifade ederken psikolojide tedavi edilmesi gereken bir çeşit depresyon olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar, ortak noktadan hareketle meselenin farklı boyutlarına ışık tutmuşlardır.

Felsefe için varlığın ağırlığını hissetme, anlam arayışıyla doğrudan alakalı bir kavramdır.

DENEME
Büşra KAHRAMAN

Yalnızca bir hastalık değil aynı zamanda bir kişilik özelliği olarak da ele alınır. Herhangi bir olaydan ziyade, kişinin tabiatının varlığı algılayış şekliyle ilişkilendirilir. Varlık, toplum, yasa, yaşam ve ölüm karşısında aşırı duyarlı ve hassas kişinin çaresizliğinin duygu durumudur melankoli.

Psikoloji, bu ruh hâlinin kişiye tesirine odaklanmıştır. Umutsuzluk ve hayattan zevk alamama durumu, uzun vadede ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilir. Duygusal hassasiyet yüksektir ve detaycı bir düşünme biçimi vardır. Kişi iç dünyasına fazlasıyla dönüktür ve empati becerisi yüksektir. Bu durum uzun vadede bireyin benlik algısını yıkar ve ciddi depresif bir hâle dönüşebilir.

Felsefenin ve psikolojinin tanımlamalarından yola çıktığımızda ortaya çıkan, derin düşünen ve hissedeni, aynı zamanda varlığı farklı yönleriyle algılayabilen bir kişiliktir. Bu durum melankolinin sanata kapı açan yönüdür. İç dünyadaki yıkım ve karanlık, dış dünyaya iyi bir ürün olarak yansıyabilir. Düşünsel ve ruhsal anlamda insanı sarsan bu hâl sanatın elinde malzemeye dönüşebilir.

Melankoli, kimi zaman sanatçının elinde yaşadığını hissettiren bir sızıya dönüşmüş ve artık haz duyduğu bir his hâline gelmiştir. Victor Hugo, “Melankoli, mutsuz olma zevkidir,” der. Ona göre insan, kederinden haz duyabilir.

Vincent Van Gogh, “Hüzün sonsuza dek sürecek,” diyerek acının artık onun içine yerleşmiş olduğunu ifade eder. Ona baktığımızda bu ruh hâlinin psikolojik ve sanatsal sonuçlarını görebiliriz. Yıkıcı acı ve yaşamı durduran depresyon ile yaratıcı keder arasında bir sınır vardır. Sanatçı, bu ince çizgide sanatını icra eder.

Türk edebiyatına baktığımızda çoğunlukla melankoli hastalıklı bir yerden algılanmaz. Daha çok hüznün derinliğini ve geniş zamana yayılışını ifade eder. Ahmet Haşım, “Melâli anlamayan nesle âşına değiliz,” dediği mısradaki üzüntüyle (melâl) beraber derinlemesine hissetme yetisini de kastetmektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Keder durmadan çiçek açar içimizde,” dizesinde hüznün hem sürekliliğini hem de ruhu çiçeklendirdiğini ifade etmiştir. Eserlerindeki genel tutuma baktığımızda, hüznü hakikat ile aramızdaki perdeyi aralayan duygu olarak yansıtır.

Bugün beğenerek okuduğumuz pek çok eser, melankolinin ürünü diyebiliriz. Yazarın bireysel hayatında olumsuz neticelere sebebiyet verse de hayatın karanlık yüzüne büyüteç tutmaları çoğu insanı bir noktadan yakalayabilmiştir. Edebiyat, insanın ve hayatın aynasıdır. Bu bakımdan hayatın en hissedilir hakikati olan acı ve varoluşsal sancılar, daima insanı etkisi altına alır. Sanatçı, bu karanlıktan sanata sığınıp ya yaratıcılık çıkarır ya da bu karanlıkta kaybolup yiter.

Heyecandan kâh koşuyor kâh dizleri titriyor kâh yavaşlıyordu. İki sene cehennemde yaşadktan -daha doğrusu hayatta kalmayı başardıktan- sonra yuvasına, cennetine kavuşmak... Neredeyse umudunu kesmişti; bir daha köyünü, karısını, oğlunu görmekten. Hatta varlığını gittikten sonra öğrendiği, şimdi yeni yeni yürüdüğünü tahmin ettiği kızını kucaklamaktan. Ağlamak istiyordu. Bir taşın üstüne oturup çocuk gibi doyasıya ağlamak...

Savaş başladığında köyün genç ve sağlıklı diğer erkekleriyle köy meydanından gözyaşlarıyla uğurlanmışlardı. Ne zaman ne halde döneceklerini, hatta dönüp dönemeyeceklerini bilmedikleri o yola çıkarken bir daha görüşememe ihtimaliyle vedalaşmışlardı. Karısı hem ağlıyor hem cesur görünmeye hem de eşine moral vermeye çabalıyordu. Üç yaşındaki oğlunu uzun uzun koklayarak öpmüş, kokusunu zihnine kazımaya çalışmıştı. Kızındansa habersizlerdi henüz.

Nadiren ulaşan mektupların birinden öğrenmişti kızını. Karısı “Geçen mektupta da yazdım ama belki eline geçmemiştir, bir evladımız daha olacak. İnşallah o zamana kadar gelir, ismini sen koyarsın. Yetişemezsen diye soruyorum, ismini ne koyalım? Sen bir kız bir erkek ismi yazsan,” demişti. Cevap olarak yazdıkları mektup ellerine geçmişti ki kendi yazdığı ismi vermişlerdi kızına. “Kızım,” dedi seslice, çünkü daha önce bu kelimeyi kullanmadığı için kendi sesinden hiç duymamıştı, alıştırma yapar gibi birkaç kez tekrarlardı. Sonra “Oğlum,” dedi. Gözleri yaşlarla doldu yine. “Nasıl özledim bilsen aslan oğlum!”

Kadın günlük işlerini yapıyor, ara sıra yoldan geçenlerden haberler alınca içi umutla doluyordu. Gaziler dönmeye başlamıştı. Kimi kolunu kimi bacağını kimi aklını bırakmıştı savaş meydanlarında ama iyileşmek için cennetlerine dönüyorlardı. Zaman en iyi ilaçtı ezelden beri. Bahçede koşuşturan oğluna baktı gülümseyerek.

- Bugün yarın baban da dönecek oğlum, dedi.
- Çocuk merakla sordu:
- Bugün mü yarın mı gelecek babam?
- Masumiyetine güldü:
- Çok yakında yavrum, dedi.
- Babam silahını da getirecek mi anne?
- Bilmiyorum ki.
- Babam çok mu düşman öldürmüş anne?
- Evet oğlum.
- O zaman düşman babalar evine dönemez değil mi?
- Kadın sıkılmıştı bitmeyecek sorulardan. Cevap vermek yerine tembihledi:
- Ben içeriden çamaşırları alıp gelene kadar kardeşine dikkat et olur mu yavrum?

Adam, kafasında kirden renk değiştirmiş sargı, sırtında lime lime olmuş çantasıyla eve yaklaştı. Heyecandan dudakları kurumuş, dizleri titremeye başlamıştı. Karısı çok sevinecekti. Önce bahçede koşuşturan oğlunu gördü, nasıl da büyümüşü. Sonra oturduğu yerden otları çekiştiren kızını. Tam o anda çamaşır sepetiyle bahçeye çıkan karısı onu gördü.

- Döndün şükürler olsun, döndün! diye bağırarak sepeti bırakıp koşmaya başladı. Adam da çantayı fırlatıp koştu. İkisi de ağlıyordu sarılırken. Hâlbuki karısının, çocuklarının önünde ağlamayacaktı hesapta.

Kadın sakinleşince az ileride bekleyen oğlunu gördü. Çocuk babasının geldiğini anlayıp önce annesinin peşinden koştuysa da pek hatırlamadığı babasından çekinmiş, kenarda dikilip kalmıştı.

- Bak oğlum döndü baban, demiştim sana değil mi? Bir daha hiç gitmeyecek. Gelsene yavrum, diyerek elinden tutup babasının yanına getirdi.

- Hadi öp babanın elini.

Çocuk, babasının sarılmak için kendine uzanan kollarına bakarak sokuldu. Hangi elini öpeceğine bir türlü karar veremeyerek sordu:

- Düşman babaları hangi elinle öldürdün?

Çekmeceyi bir hışımla çekti. Eski yırtık albümün kapağında parmaklarını gezdirdikten sonra eline aldı. Bir müddet albüme sarılarak yatağın kenarında oturdu. Üzerinde hâlâ düğünden kalan kıyafetlerin ağırlığıyla bekledi, açamadı albümü. Sıkıca sarıldı. Bırakamadı. Yutkunmaya çalıştı.

Ayaklarındaki sızıyı hissetti. Gece boyu düğüne gelenlere, "Hoş geldiniz," demek, göreviydi. Damat tarafının yanında tek başına kalmanın ona hissettirdiklerini kim bilirdi ki... Her hoş geldiniz deyişinde yutkunmak, tebessüm etmek, gözlerinin dolmasına mâni olmaya çalışmak çok zordu. En zoru da insanların ona bakışlarıydı; ağlasa bir türlü laf edecekler, gülse başka türlü...

Hoş geldiniz faslı bittikten sonra, bembeyaz gelinliğiyle bir kuğu kadar güzel ve zarif kızı, damadıyla salona girdi. İlk danslarını ederken "Ağlamayacağım," dedi kendi kendine. Kızının bu en güzel gününde mutlu olmalıydı. Zaten gelinin gözleri sürekli annesini arıyor, en özel gününde bile annesine destek olmaya çalışıyordu.

Gelin masasına geçtiklerinde, kızıyla göz göze geldiler. Gülümsedi, bir kez daha yutkundu. Dişini sıktı.

Gece nasıl geçti bilmiyordu, boğazındaki yumru büyüdükçe büyüdü. Şimdi elinde bir albümle sessiz evinde kalakaldı. İlk sayfada kendi düğün fotoğrafı vardı.

İlerleyen sayfalarda tatiller, bayramlar... "Heyt be koca çınar Hikmet! Son beş yılımız nasıl geçti böyle," diye geçirdi içinden.

Hayatları bir saniyede değişivermişti. Tam salonun ortasında dikilmiş, hanımına bir şeyler anlatıyordu Hikmet Bey bayılmadan hemen önce. Ambulansın sireni, ayak sesleri, komşuların koşuşmaları, bakışları ve hastaneye gidişlerini nasıl unutabilirdi. Doktorun anlattığı şeyler, uzaktan geliyordu kulağına.

O Allah'ın cezası kortizonlu ilaçların yan etkileri yok mu! Huyunu bile değiştirdiler kocasının. Sakin adam gitti, yerine kıskanç, huysuz bir adam geldi. Yine de razıydı huysuzluğuna, gittikçe kötüleşmeseydi.

Bu gece düğün salonunda ağlamadı ama Hikmet Bey'i banyoda yere yatırıp yıkadığında çok ağlamıştı. O zaman da eşi görmesin diye tutmaya çalışmıştı gözyaşlarını.

Hikmet Beyin yokluğunda bu odaya bir daha girememişti. Beş ay önce cenazeden geldikleri günden beri kızı can yoldaşı oluvermişti. Bu süreçte birbirlerine destek oluyorlar hatta beraber uyuyorlardı. Kızının mürüvvetini gördüğüne mutluydu da bu hüznün nereden çıkıyordu?

O günden beri giremediği bu oda sanki kocası kokuyordu. Yatağın kendisine ait olmayan kısmına uzandı. O taraf boş kalsın istemedi.

GERÇEK SEVGİLİ

SİNEMA
Şulenur KILIÇBAY

Hüzün, sevgi ve saygıyı aynı anda hissettiren bir filmle geldik bu sayımızda. Orijinal ismi Lars And The Real Girl olan ve dilimize Gerçek Sevgili diye çevrilen film hem romantik hem psikolojik hem de melankolik diyebileceğimiz tarzda. Senarist Nancy Oliver bu filmle En İyi Özgün Senaryo dalında Akademi Ödülü'ne aday gösterilmiş.

Babasının ölümünden sonra içine kapanan, sosyalleşmekten ve dokunulmaktan hoşlanmayan Lars, ağabeyinin garajında yaşamaktadır. Onların ısrarlarına rağmen aynı evde yaşamayı kabul etmemekte hatta yemek davetlerini bile geri çevirmektedir.

İşyerinde kendisine ilgi gösteren kıza da karşılık vermez. Bu konuda onu fazla sıkıştıran sevenlerini susturabilmek için internetten Bianca isimli bir kızla tanıştığını ve yakında geleceğini söyler. Abisi ve yengesi çok sevinirler, onları yemeğe davet ederler. Lars kızın dillerini pek bilmediğini ve yürüme engelli olduğunu söyler. Onu her yere kucağında veya tekerlekli sandalye ile taşır. Ayrıca rahibeler tarafından yetiştirildiği için çok dindar olduğunu, bekar bir erkekle aynı evde kalamayacağını söyler. Yengesi kıza bir oda verir. Bianca'yı görünce şaşkınlıktan bir süre konuşamazlar. Gerçekten izlenilesi bir sahne... Çünkü o bir insan değil oyuncak bir kadındır ve kullanım amacına uygun bir kıyafetle kargo ile gönderilmiştir.

Ne yapacaklarını şaşırان ağabeyi ve yengesi ona gerçek gibi davranırlar. Günlük hayatta giyebileceği kıyafetler alırlar. İlk fırsatta Lars'ı bir psikiyatriste götürürler. O da bu şekilde davranmaya devam etmelerini tavsiye eder.

Zamanla bütün kasaba Bianca'ya Lars'ın mutlu olacağı şekilde davranmaya başlar. Psikoloji de "paylaşılmış psikoz" olarak adlandırılan bu durum; Lars aksini düşünüyor olsa da herkes tarafından sevildiğini ve merhametle karşılandığını gösterir.

Lars'ın zayıflığından faydalanmaya veya zorbalık yapmaya çalışan hiç kimsenin olmaması da filmin başka bir güzelliği. Sonunu anlatmayalım ki izlemeyi düşünenlere sürpriz olsun. Ayrıca sanılanın aksine müstehcen sahnesi ve mizah da yok. Damağımızda hüznün tadı bırakıyor sadece.

Kendinizi yalnız hissediyorsanız, sevgiye, saygıya, aile desteğine önem veriyorsanız bu filmi izleyin, deriz. Çünkü bazen sevilmediğimizi, değer verilmediğimizi zannederiz ama yanı başımızda bize değer verenler vardır. Sevgilerini kendi dillerinde gösterdikleri için anlamamış olabiliriz.

EDEBİYATTA MELANKOLİ

Hüzünlü hikayelere yönelmemiz, hayatın hakikatinin bu olduğunu düşünmemizden mi bilinmez ama bu hâl bana cennetten çıkıp dünyaya düşen insanın hasret mayası gibi geliyor. Mayası firakla başlayan insan, ister istemez kederli öykülerin peşine düşüyor. Bu sebeple ruhun derin duygularından olan hüznün, keder ya da gama karşılık gelen melankoli, Türk edebiyatında da dünya edebiyatında da oldukça geniş bir yer tutuyor. Merkezinde insan olan romanlar, şiirler ve öyküler ister istemez onun duygu dünyasını, hayata bakışını ve onu yorumlamasını konu ediniyor. Okuru kendine çeken, merak unsurunu sağlayan eserler de kaçınılmaz olarak insanın acılarını, yanılgılarını ve ihanetlerini konu alan eserler oluyor. Örnek aldığımız, eserlerini ölmeden önce okunması gereken yüz kitap listelerine eklediğimiz yazarlar -istisnalar hariç- kaçınılmaz olarak melankolik eserler veren yazarlar oluyor.

Melankoli olarak adlandırdığımız, hüznün, üzüntü, keder olarak da söyleyebileceğimiz bu anlatı farklı biçimlerde karşımıza çıkıyor. Kimi yazarlar memleket hasretiyle yazdığı bir eserinde melankolik unsurlar barındırırken kimi yazarlar da kendi benliğinde duyduğu derin sancıyı yazarken melankoliye yakalanıyor. Hepimizin yarısı farklı olsa da altını çizdiğimiz ortak bir cümlede buluşmak yazara da okura da iyi geliyor.

Romantizm ve Modernizm dönemlerinde sıkça işlenen melankoli, Ahmet Hamdi Tanpınar, Franz Kafka ve Dostoyevski gibi yazarların eserlerinde kendine yer buluyor.

DENEME
Sümeyye BEYAZÇELİK

Hüzün, kederin ve belki yalnızlığın kol kola gezdiği bu eserlerde biz çoğu kez suratımıza inen bir tokat gibi hissetmiyoruz melankoliyi. Altan alta işlenen duygular, kanımıza bir zehir gibi karışırken Raskolnikov'un, Gregor Samsa'nın, Hayri İrdal'ın hikayesi aniden bizim de hikayemiz oluveriyor. Kaçınılmaz olarak ruhumuzun derinlerinden gelen o çağrıya, melankolinin sesine tutuluyoruz.

Melankolik diyebileceğimiz eserlerde yazarların ağırlık noktasını farklı yerlere verdiklerini görüyoruz. Kayıp melankolisi, varoluşsal melankoli, zaman melankolisi, kültürel melankoli, aşk melankolisi ve mizaç melankolisi olarak türlere ayırıp yazar ve eserleri bağlamında bu konuyu irdeleyeceğiz.

Kayıp Melankolisi

Yitirme duygusunun odakta olduğu bu melankoli anlatısı çeşidinde zaman geçmişe ait. Kayıp, bir ayrılıkla da gerçekleşebilir bir ölümle de. Karakter aşık olduğu kişinin kaybıyla da kederlenebilir, uzakta kalmış, iyileştiremediği çocukluğunun kaybı için de. Evini, yuvasını, vatanını yitiren bir ruhun yaşadığı ızdırabı bize anlatan metinler de kayıp melankolisine girer.

Burada Gabriel Garcia Marquez'in Yüzyıllık Yalnızlık'ı, Emily Bronte'nin Uğultulu Tepeler'i ya da Mehmet Rauf'un Eylül'ü sayılabilir.

Yüzyıllık Yalnızlık özelinde bakacak olursak, melankoli, aşk, zaman ve yalnızlık üzerinden verilir.

Burada gri, soğuk bir melankoli yerine renkli, canlı, hayat dolu bir dünyanın içindeki gizli bir çürüme gibi anlatılır melankoli. Bu eserde hüznün geçici bir hâl değil insanın yazgısıdır. Karakter, insanlardan, toplumdan kopmaz ama kendi kaderinin içine de hapsolmuştur aynı zamanda. Nesilden nesile aktarılan bu duyguyu herkes bir miras olarak devralır. Bir kısır döngü yaşanır aslında. Kimse geçmişten ders almaz, aynı acılar tekrar tekrar yaşanır ve insan kaderinden kaçamaz. Burada melankoli geçmişe özlem değil geçmişten kaçamama halidir.

Marquez, hayatın coşkusunun içindeki kaçınılmaz yalnızlığı anlatırken Tanpınar da kaybolan geçmişin hüznünü yaşar. Kendi içine dönük karakterleriyle Tanpınar, hüznü estetik bir değer olarak konumlandırır metinde. Özellikle ne geçmişe ne bugüne ait olabilen karakterleriyle zaman melankolisini ince ince işler.

Zaman Melankolisi

Hatıraların bugünden daha canlı olduğu zaman melankolisinde eserlerin daha çok geçmişle bugün arasına sıkıştığını görüyoruz. Zamanın ruhunu kaybeden karakterler şimdiden koparak anıların yaralayıcılığıyla başetmek zorundadır. En başta Tanpınar'ı hatırlayarak Marcel Proust ve Abdülhak Şinasi Hisar gibi yazarları da bu kategoriye dahil etmemiz mümkün. İbrahim Efendi Konağı'yla Samiha Ayverdi'yi de zaman melankolisine ekleyebiliriz.

Proust'un Kayıp Zamanın İzinde, çok güçlü otobiyografik izler taşıyan, çocukluktan yetişkinliğe uzanan bir zamanı ele alan ve yedi ciltten oluşan bir roman serisidir. Burada yazar, geçmişin hatıralarını en ince ayrıntılarına kadar bize aktarır.

Öyle ki bir tat, bir koku bile romanda önemli bir yer tutar. Kaybedilen zamanın acısını hissettiren Proust, aslında bizi nostaljik bir gezintiye çıkartır.

İçerisinde ilk aşkıdan başlayarak yaşadığı duygusal yıkımları ya da tutkuları da görürüz ama buradaki hüznün ağırlık merkezi aşkta değil zamandadır. Aşk melankolisi dediğimizde Tolstoy'un Anna Karenina'sını konuşabiliriz.

Aşk Melankolisi

“Vronski, Anna'ya kopardığı solmuş bir çiçeğe, onda artık onu koparmasının nedeni olan güzelliğini görmeden bakan bir insan gibi bakıyordu,”¹ diyen Tolstoy, Anna ve Vronski arasındaki ilişkinin özetini yapar aslında. Hikâyenin merkezinde aşk olsa da Anna Karenina çok yönlü bir eserdir. Karakter kadrosu kalabalık olan romanda, her bir kahramanın mizacını, mizacının getirilerini, olayları nerelere vardırıdıklarını da takip ederiz kitabı okurken. Din, toplum ve ahlak gibi konuların da işlendiği eseri aşk melankolisine örnek gösterebiliriz.

Kavuşulamayan ya da kavuşulsa bile eksik bir şeylerin kaldığı hikayeler de buraya dahildir. O halde Eylül, Genç Werther'in Acıları, Madame Bovary gibi eserleri de aşk melankolisine örnek gösterebiliriz.

Varoluşsal Melankoli

“Sürdüğüm bu saçma hayat boyunca geleceğimin derinlerinden, henüz yaşanmamış yıllardan, karanlık bir soluk bana doğru yükseliyordu.

ve bu soluk geçtiği yol boyunca yaşadıklarından daha gerçek olmayan yıllarda bana sunulan ne varsa hepsini eşitliyordu,”² diyor Camus, Meursault’un dilinden Yabancı’da. Burada geçen karanlık soluk varoluşsal melankoliyi çok açık bir şekilde açıklıyor aslında. Godot’yu Beklerken’de, Bozkırkurdu’nda ve Yaşamın Ucuna Yolculuk’ta da bu karanlık soluğu ensemizde hissediyoruz. Adını koyamadığımız o iç boşluk ve dünyaya ait olamama hali bu eserlerde bizi kısıvrak yakalıyor.

Bu kategoride verebileceğimiz fazlaca örnek var, biz Sartre ile bitirelim, “Bir şeyler başlıyor, bitmek için.”³

Kültürel (Medeniyet) Melankoli

Eski değerlerin çözülüp yeni değerlerin henüz oturmadığı bir toplumun melankolisi olarak düşünebiliriz sanırım burayı. Bir milletin yaşadığı değişim sonrasında -ki bu çoğunlukla savaş sonrası edebiyatında karşımıza çıkıyor- yaşadığı kimlik kaybının hüznünü buluyoruz bu eserlerde. Halit Ziya Uşaklıgil’in Kırık Hayatlar’ı, Amin Maalouf’un Doğudan Uzakta’sı bu kategoriye örnek olarak verilebilir. Geçmişlerinden kaçarken henüz geleceklerini yakalayamamış yani arafta kalmış bu eserlerdeki karakterler yaptıkları hatalar ve düştükleri yanılgılarla kaybedilen kültürün hüznünü bize anlatır.

Peyami Safa’nın Fatih Harbiye’sindeki şu sözler bu kategoriyi özetler gibidir: “Niçin sen artık çünkü sen değilsin? Niçin, biz bugün ikimiz de kıymetli bir şey kaybetmiş gibiyiz?”⁴

Mizaç Melankolisi

Hüznün sebebi bu eserlerde dışarıda değil içeridedir. Eserdeki karakterin doğuştan sahip olduğu bir keder vardır ve keder dış şartlardan bağımsız gelişir. Olayların nasıl geliştiğinden çok karakterin olanları melankoliyle yoğurması söz konusudur. Günlük hayatta karşımıza çıksa muhtemelen hoşlanmayacağımız bu karakterlerle edebiyat eserlerinde tanıştığımızda çoğu kez memnun oluyoruz. Zihnimizdeki sorulara cevap veren bu karakterler bazen oldukları halleriyle yaparlar bunu bazen de düştükleri hatalarla. Onların yanlışları bizim hayata anlamla bakmamızı sağlar çoğu kez.

Mesela Thomas Bernhard’ın Beton’unda Rudolf’un Mendelssohn Bartholdy hakkındaki bitmeyen çalışmasını okurken, karakterle olan hesaplaşmamız birden kendimizle olan hesaplaşmamıza dönüveriyor. Ya da Salinger’in Çavdar Tarlasında Çocuklar’ını okurken Holden’in hataları, bambaşka çağrışımlarla yeni ufuklar açıyor önümüze.

Son Söz

Eserlerinin merkezine insanı koyup bir şeyler anlatma çabasına girmeyen tüm yazarlar aslında okuru yakalayacak bir bağ buluyor. Kırılma, dikte etmekten öteye geçip hissetmeye başladığında yaşıyor. İster melankoli yazsın isterse mizah, insan ruhunu anlamaya çalışan her yazar sonunda onu anlatacak hikâyeyi yakalıyor.

¹Tolstoy-Anna Kareninina / İletişim Yay. Sayfa 467

² Albert Camus-Yabancı / Can Yay. Sayfa 108

³ Sartre-Bulantı / Can Yay. Sayfa 75

⁴ Peyami Safa-Fatih Harbiye / Ötüken Yay. Sayfa 69

KELEBEK TOZU

Timur balkonda oturmuş, güneşin kavurucu sıcağına aldırış etmeden Narin ve Benekli'nin havada süzülüşünü izliyordu. Kanatlarının havada çıkardığı hışırtıları duyuyor, rüzgârın kanatlarından kurtulup yüzüne çarpışını hissediyordu. Onlar süzüldükçe Timur öfkesini unutuyor; dudaklarındaki hafif gülümseme, gözlerindeki ışıltı mutluluğunu ispat ediyordu.

Balkon sıcak ve nemli yaz akşamlarında üzerinde dumanı tüten çayla ferahlanan bir mekân yahut soğuk günlerde üzerinde battaniye elinde kahveyle karın yağışını izlemek için soluklanılan bir yerden ziyade Timur için gürültü ve kargaşadan kaçılan bir sığınma alanıydı.

Güneş karşıda dikilmiş sanki bütün ışınlarını balkona gönderiyordu. Timur'un annesi Nuriye Hanım balkon camını açmaya yeltendi. İçerisi ne kadar havasız kokuyordu. Camı açar açmaz esinti Nuriye Hanım'ın yüzünü yaladı geçti; son anda tutmasaydı tülbendi havalanıp uçacaktı. Timur vücudunda bir ürperti hissetti. Gözleri Narin ve Benekli'yi aradı. Kelebekler peygamber kılıcının üzerinde hareketsiz duruyor, kanatları esintiyle birlikte arada titreşiyordu. Timur derhal balkon camını kapattı. Nuriye Hanım burnundan soluyordu. Timur'un kelebeklere fazla kapıldığını düşünüyor, boş işlerle uğraşmasındansa derslerine odaklanmasını istiyordu. Lüzumsuz şeylerle uğraşma deyince Timur daha farklı meşgaleler sayabilirdi. Sürekli tartışmak, bağırıp çağırmak, sonu gelmeyen küslükler, asık suratlarla derin derin soluyup kapı çarpmaları örnek verebilirdi.

ÖYKÜ
Gamze HASKILIÇ

Nuriye Hanım kocasının ilgisizliğinden dem vurup söylene söylene iş yapar, katladığı çamaşırlar bir anda elinde paçavralara dönüşüp oradan oraya savrulur, bulaşık yıkarken kocasından alamadığı hıncı bardaklardan çıkarır, arada olan ince belli bardaklara olurdu. İncecik belleri daha fazla dayanamayıp çatlardı bu öfke karşısında.

Turgut Bey evlendiğinden bu yana çektiği karı dırdırından dolayı kendini kitap, dergi, broşür, belki bir tanıtım kataloğu yahut evdeki beyaz eşyaların kullanım kılavuzlarını okumaya adanmış ve ilgi alakasını evden kesmişti. Bu hengâmede olan Timur'a olurdu. Evde sesler yükselince soluğu balkonda alır, kelebekleriyle ilgilenirdi. Öyle odaklanırdı ki; havada süzülürken kanatlarından çıkan hışırtıları, aralarında konuşmak için çıkardıkları tuhaf ve ince sesleri işittiğine yemin edebilirdi. Sanki dünya duruyor, bütün makineler devre dışı bırakılıyor, araba horultuları kesiliyor, rüzgâr dahi ıslık öttürmeyi bırakıyordu. İçeride kavga kıyamet koparken Timur'un tek duyduğu kelebeklerin sesiydi. İyi ki açık balkon camından içeri girmiş ve bunaltıcı yaz sıcaklarında Timur'a arkadaşlık etmişlerdi. Yaz tatilini nasıl geçireceğini düşünen Timur için kargaşadan kaçış yolu olmuşlardı.

Turgut Bey yeni başladığı romana kafasını gömmüş, Nuriye Hanım elindeki toz beziyle camları bastıra bastıra siliyordu. Bütün camlar açık olduğu için bunu fırsat bilen sinekler içeri doluşmuştu.

Turgut Bey arada elindeki romanı havaya savurup başına üşüşen, ısrarla burnunun üstüne konan sinekleri def etmeye çalışıyordu. Nuriye Hanım toz bezini Turgut Bey'in yüzüne yüzüne silkeliyor, cam sil püskürttüğü camları ovuştura ovuştura parlatmaya çalışıyordu.

Timur -sabah fazla kaçırdığı çaydan olacak-tuvalete gitmemek için inat ediyor, balkonun sessizliğinden çıkıp savaş alanında bombardımana yakalanmamak için bacaklarını olabildiğince birbirine kenetleyip Narin ve Benekli'nin havadaki dans gösterilerini izliyordu.

Turgut Bey sayfa arasına konan sineği hızla kitabı kapatarak imha etmişti. Tekrar açtığı anda sayfaya yapışan sineğin bıraktığı ize iğrenerek baktı. Parmak ucuyla ittirip yere düşürdü cansız bedeni. Kendi kaşındı diye düşündü. Timur daha fazla dayanamayıp süratle tuvalete yollandı. Oradan ne kadar hızlı geçerse o kadar az yaralanacağını düşündü.

Tuvaletteyken içerideki kavga iyice hararetlenmişti. Sanırım annesi halıda duran cansız sinek cesedini bulmuştu. Sertçe çarpılan dış kapının sesi fizandan duyulurdu. Timur en azından babasının gittiğini, yatmadan önce evde olmayacağını bilerek keyifle ellerini yıkayıp sallanarak balkonun yolunu tuttu.

Balkona girdiğinde caddeden araba sesleri yükseliyor, sanki bir anda bütün makinelere çalışma komutu veriliyor, rüzgâr bütün gücüyle ağaçları kökünden söküp atmak istiyordu. Sessizlik neden bozulmuştu? Timur gözleriyle kelebekleri aradı. Balkondaki masada duran romanı gördü. Üzerinde kelebek tozları parlıyordu.

EDİTÖR VE YAZAR ESRA TANDOĞAN İLE SÖYLEŞİ

SÖYLEŞİ

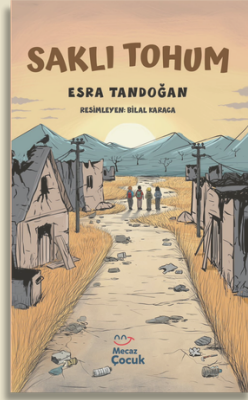
Ekip arkadaşımız, editör ve yazar Esra Tandoğan ile keyifli bir röportaj yaptık. Kendi yazarlık serüveni ile ilgili merak edilenleri sizin yerinize sorduk ve verdiği içten yanıtları siz değerli okuyucularımıza bu sayımızda sunmak istedik. Keyifli okumalar...

Şulenur Kılıçbay: *Yazmak istediğini ne zaman fark ettin?*

Esra Tandoğan: Aslında küçük bir çocuk olduğum zamanlardan itibaren yazmayı seviyordum. Günlüklerim vardı. Kimse okumasın diye sakladığım ama hep aile bireylerinin gizlice okuduğu. Sonrasında düşüncelerimi yazdığım defterlerim oldu. Duygularımı yazıp yaktığım kağıtlarım vardı.

Zihnim hiç susmazdı. Sanki hep zihnimin içinde konuşan birilerine bir şeyler anlatan bir ben vardı. “Ah,” derdim, “şu an kâğıt ve kalemim olsaydı da yazsaydım.” Lise yıllarımdaysa en güzel kompozisyonları yazmak isterdim. Ama sayısalı olduğum için yeteneğim olmadığına inanırdım. Yine de defterlerimin bir köşesinde hedeflerim arasına hep not etmişim. “Nasıl yazar olunur?”

Esra Adalı: Neden çocuk edebiyatı?

Esra Tandoğan: Yazmak içimde her daim gizli kalan hayalimmiş. Ve ben bile bunun farkında değilmişim. Bu hayalimi açığa çıkarıp gerçek kılansa çocuklar oldu. Öğretmenliğimin ilk yıllarında matematik problemi çözemeyen çocukların aslında problemi zihinlerinde canlandıramadıklarını keşfetmişim. Bu çocuklarinsa okumayan çocuklar olduğunu fark etmişim. Önce bu çocuklara kitap okumayı sevdirmek için çabalamaya başladım. Kitaplıklar oluşturdum, kulüpler kurdum vs... Sonra çocukların seveceği kitaplar yazmak gerek diye düşündüm.

Sümeyye Beyazçelik: *Çocuklar için yazmaya ne zaman karar verdin?*

Esra Tandoğan: Hem öğretmen hem de anne olarak yeniden çocuk edebiyatı okumaya başladığımda beni içine çekti. Yetişkinlerin sıkıcı ve dertli dünyalarındansa çocukların renkli ve eğlenceli dünyasına tutunmak bana iyi geliyordu. Kendim bir çocuk kitabıyla okuma tutkusuna kapılmışım. Çocuklara kitap okumayı sevdirmek gayesiyle kendimi bu alanda buldum.

Sümeyye Beyazçelik: *Masanın başına geçtiğinde çocuklar için yazmak nasıl hissettiriyor?*

Esra Tandoğan: Kendimi bazen çocukluğuma inmişken buluyorum. Çocukluğumun geçtiği sokaklarda bisiklet sürüyor, ağaçlarda şarkılar söylüyorum. Çocukluğuma inip çocuklar en çok neyi sever, diye düşünüyorum. İçimdeki öğretmen bazen susmuyor ve bir şeyler öğretmek istiyor ama onu bir odaya kilitlemeye çalışıyorum.

Ben çocukken en çok nasıl kitapların içinde kendimi kaybediyorduysam öyle kitaplar yazmak için uğraşıyorum. Çocukları anlamaya çalışırken kendimi de anlamaya çalıştığımı fark ediyorum. Ve ben bu anlam arayışında en çok da okumayı, araştırmayı ve öğrenmeyi seviyorum.

Şulenur Kılıçbay: *Okuduğun ilk kitabı hatırlıyor musun?*

Esra Tandoğan: Okuduğum ilk kitabı hatırlamıyorum ama beni okuma tutkunu yapan ilk kitabı unutamiyorum. Kütüphanede keşfettiğim maceralı bir çocuk kitabıydı. (Enid Blyton - Gizli Yediler) Bütün seriyi okudum ve sonra hep onun gibi macera kitapları okumak istedim.

Şulenur Kılıçbay: *Beğendiğin veya örnek aldığın çocuk edebiyatı yazarı var mıdır?*

Esra Tandoğan: Çocuk edebiyatında da üslubunu ve tarzını beğendiğim yazarlar elbette var. Ancak örnek aldığım tek bir kişi yok. Her okuduğum yazardan farklı şeyler öğreniyorum.

Çocuk edebiyatı dışında kendime örnek aldığım yazarsa Ursula K. LE Guin. Ursula'nın çalışma azmini, şeklini ve yazım tarzını çok beğeniyorum ama en çok da vefatından hemen önceki seminerlerinde bile hayata dair bir amacı oluşunu seviyorum. O yaşlı halinde üniversitenin birinde öğrencilerle yaptığı söyleşiyi izlerken, "Ben de böyle olacağım," demiştim. Yaşlanıp da ölümü bekleyenlerden, hayattan bıkmış ve tükenmişlerden değil. Son anıma kadar dünyadaki çocuklara umut olmak için çalışmaktan vazgeçmeyeceğim," diye düşünmüştüm.

Esra Adalı: Bu hikâyeyi ben yazmalıydım dediğin ve başkası yazdığı için kıskandığın bir kitap var mı?

Esra Tandoğan: Micheal Ende'nin Bitmeyecek Öykü kitabı yıllardır kitaplığımda dururdu ve bir türlü okumak nasp olmamıştı.

Geçtiğimiz kış karlı bir günde pencere kenarında otururken okumaya başladım. "Çok güzeeeeellll, keşke benim aklıma gelseydi."

Şulenur Kılıçbay: *Yazma konusunda seni cesaretlendiren biri oldu mu?*

Esra Tandoğan: Ciddi anlamda bu yola çıktığımda tek bir mottom vardı. "Allah ömür verir de yaşlanırsam, denemediğime pişman olmamak." Bu yolda en büyük destekçimse eşimdi. Henüz kitabım bile çıkmamışken beni yazar olarak takdim etmesi beni çok mutlu ediyordu. Yazma güdümü daha çok arttırıyordu.

Esra Adalı: *Kitaplarının ilk okuyucusu kimdi?*

Esra Tandoğan: Eşim her zaman ilk okuyucum ama yanımda bana destek olan kız kardeşlerim Elif ve Selin var. Aynı zamanda aynı yolda olduğumuz yazar arkadaşlarımı da unutmamak lazım.

Esra Adalı: *Okurlarınla yani kitabını okuyan çocuklarla konuştuktan sonra kitapta değiştirmek istediğin ya da eklemek istediğin şeyler oldu mu?*

Esra Tandoğan: Yazar olmayı bir yanıyla öğretmenliğe bir yanıyla da anneliğe benzetiyorum. Nasıl ki bir öğretmen her daim öğrencidir, yazar da öyle. Bir yazarın da her daim çalışması, yazması ve öğrenmesi gerek. Bir önceki yazdığı, bir sonraki yazacağından geride kalmalı. Bu sebeple önceki yazdığını da beğenmemek belki normaldir. Ama yazar aynı zamanda annedir. Çocuğunu beğendiği ve beğenmediği yanlarıyla sever. Kabul eder, kucaklar. Şimdi yazsam Saklı Tohum belki farklı olurdu ama değiştirmek istemiyorum. Çünkü o benim için bu şekliyle çok önemli bir yer tutuyor.

Sümeyye Beyazçelik: *Yazdığım bir kitabı çocuklarına hediye etmek nasıl bir duygu?*

Esra Tandoğan: Sanırım bu duyguyu tarif edebilmek literatürümdeki kelimelerle mümkün değil. Annelerinin hayata dair anlam arayışına tanık oluyorlar. Umut ediyorum ki, örnek olabilirim.

Sümeyye Beyazçelik: *Çocuk edebiyatı için çalışırken bu alanın hangi eksiklerini fark ettin?*

Esra Tandoğan: Bu alanda ahkam kesecek kadar yetkin olduğumu düşünmüyorum; işin henüz başlangıcındayım. Ancak yine de fark ettiğim birkaç temel soruna değinmeden geçemeyeceğim.

İlki abartılan pedagoji anlayışı ve çocuğa sürekli öğretme kaygısı. Kitap, çocuk için sadece bilgi edinilen bir araç değildir. Önce çocuğun okuduğu kitapla eğlenmesi, kendini metnin içinde bulması, kahramanlarla birlikte korkması, gülmesi, kötülöklere karşı savaşması gerekir. Böylece empati kurmayı öğrenir. Oysa çoğu eser, daha ilk sayfadan, didaktik bir dile bürünüyor. Okuma zevkiyse ikinci plana atılıyor. Çocuk edebiyatının birinci amacı çocuğa hayatı öğretmek değil, hayatı sevdirmek olmalı.

Büşra Kahraman: *Öğretmensin ve aynı zamanda iki çocuk annesisin. Kitap yazmak kolay iş değil. Ciddi uğraş ve emek istiyor. İstikrar da gerekli. Temponun içerisinde nasıl motive oluyor ve zaman ayırabiliyorsun?*

Esra Tandoğan: Gerçekten çok zor. Çoğu zaman eğlenceden ya da dinleneceğin zamandan ödün vermek gerekiyor. Bir kitabın en heyecanlı yerlerini yazıyorsan da uykundan ödün vermen gerekiyor. Her şeye koşmaya çalışmak bir süre sonra tükenmeye de sebep olabiliyor.

Bu şekilde hissettiğim zamanlar, yazmadığım veya yazamadığım zamanlar her daim oluyor. Öyle zamanlarda dünyada olan kötölöklere karşı savaşma isteği beni diri tutuyor. Kendimi zaman zaman bütün dünyaya hüküm sürmeye çalışan

kötü bir göze karşı savaşıyor yarım metre boyundaki Hobbit gibi hissediyorum. O kötülüklere karşı tek savaş aletimse kalemim. Belki, diyorum sadece bir çocuk değişir ve işte o zaman dünya değişir. Kendimi bu şekilde motive ediyorum: “Sen yanmazsan, ben yanmazsam, biz yanmazsak nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa...”

Esra Adalı: *Yeni projelerin hakkında konuşmak ister misin?*

Esra Tandoğan: Benim hayalim her daim çocuklara ve gençlere başından kalkmadan tutkuyla ve heyecanla okuyabilecekleri kitaplar yazmak. Projelerimin ve çalışmalarımın hepsi bu yönde. Yazıyor, araştırıyor ve öğreniyorum. Hayal kuruyorum. Bir pencere açıyor, yazıyorum. Bazen o pencere öyle aylarca açık kalıyor. O arada başka pencereler açılıyor. Kafamdaki fikirler, projeler hiç bitmiyor. Allah yeter ki zaman versin.

OK MEYDANI

Gamların şekillere bürünme hakkı olsaydı
Demir topuzu, kaynayan su,
Kaya parçası, ok meydanı olmayı seçebilirdi
Bugünkü gamım sonuncuda karar kıldı
Yalnız değildi
Siyahlar içinde kalabalık bir grupla geldiler
“Şuraya, köşeye kadar gideceğiz” dediler
Bir şey anlamadım
“Olmaz” bile diyemedim

Beni aldılar, ok meydanına götürdüler
Kollarımı iki yana açtılar
Karşıma geçip, okları fırlattılar
Tek tek değil, onlarcasını bir anda üzerime yığdılar
Her yerimden kanım aktı
Gözlerim karardı
Sonra beni saldılar
“Ölmeyeceksin, yaşamaya devam edeceksin!” dediler.
Müşküller, mukavemet isterdi
Hiç bilmediğim yerden gelince
Taze ekin misaline tutunurdum
Rüzgârın eğip büktüğü
Bazen yere yatırdığı
Bazen doğrulttuğu
Savurduğu ama kıramadığı “taze ekin” misaline

Beni aldılar, ok meydanına götürdüler
Kollarımı iki yana açtılar
Karşıma geçip, okları fırlattılar
Tek tek değil, onlarcasını bir anda üzerime yığdılar
Her yerimden kanım aktı
Gözlerim karardı
Sonra beni saldılar
“Ölmeyeceksin, yaşamaya devam edeceksin!” dediler.

ORMANDA SAKLANAN

ÖYKÜ
Esra ADALI

Ceylan gözlü kız karşısındaydı yine. Aynı sakinlikle ormancının gözlerine dikmişti bakışlarını. Oysa bir daha yüzüne bakmaz sanıyordu. Ormanın karanlığını kızıla çeviren alevler arasında bembeyaz görünüyordu. Rüzgâr estikçe harlanan ateş, ağaçların gölgesini kukla gibi oynatıyordu. Her şey hareket ediyordu sanki; bir tek o sabitti. Ateşin bir coşup bir durulmasıyla sallanan gölgeler ona dokunmuyordu. Elbisesi, alevlerin kızıl ışığına rağmen beyazdı; tıpkı ilk karşılaştıklarındaki gibi, gecenin karanlığına rağmen kendi beyaz aydınlığını yayıyordu etrafa.

Hareket edemedi, başka tarafa bakamadı, ağzını bile açamadı ormancı. Ne söyleyecekti ki? Suçluydu; özür dilemeliydi ama kuru bir özür cümlesi, daha ağzından çıkmadan, çılgına dönen alevlerin yuttuğu ağaç dalları gibi cıtır cıtır yanar kül olurdu. Utancından sustu bu sefer de. Fakat ilk karşılaşmalarından farklı bir utançtı kelimelerini boğazına tıkayan.

Ay ışığından mahrum bir gecenin karanlığında, bozuk el fenerinin lütfettiği kadarıyla görebiliyordu ormanı ta ki parıldayan ceylanla ilk kez karşılaştığı yere varana kadar. “Hiç parlar mı ceylan dediğin?” diye düşündü. Sonra ıssız ormanda attığı her adıma eşlik eden koruyucu dualarını bağırarak okumaya başladı. Okumaya çalıştı daha doğrusu. Bir Felak bir Nas ardından Ayetel Kursi derken ezberi şaşı ama susmadı.

Yüksek sesle aklına gelen ayetleri okudu durdu. Gitmedi ceylan. Parlamaya ve gözlerine bakmaya devam etti. Ormancı da ne kıpırdayabildi ne de başka yere bakabildi. Kilitlenmişti sanki bütün bedeni. Ne kadar devam ettiyse bu hâl, sonunda korkuya da alıştı. Ceylanın “Korkma, benden sana zarar gelmez,” demesiyle haşyetten hayrete döndü hissettiği. Korkusu geçmişti geçmesine ama gitmek istiyordu. Gecenin bir yarısı, kimsesiz ormanda karşısına çıkan bir hayvanla neden konuşsundu? “Hiç konuşur mu ceylan dediğin?” diye geçti aklından. Sese bürünmeyen sorusunu duymuş gibi ceylan, sıırım gibi güzel bir kıza dönüşüverdi bir anda. Gözleri hâlâ birbirine bağlı ve kilitliydi. Konuşan bir ceylanın tekinsizliği ortadan kalkmıştı fakat ormancı yine konuşamadı. Çocukluğundan beri kızlarla konuşamaz; eli ayağına dolanırdı. Karşısındaki şeyin bir kız olmadığını bilmesine biliyordu ama utanmasına ve kızaran yanaklarına engel olamadı. Parıl parıl parlayan kız konuşsun da dinleyeyim diye bekledi mecburen.

Ceylanın sesiyle konuştu kız, ama artık sesi de daha güzel geliyordu ormancıya. Esiyor ya da yankılanıyordu sanki. Kelimelerine eşlik eden bir müzik aleti olmalıydı, ışığına saklanan. O konuşsa, ormancı dinleseydi saatlerce. Ama kız sadece “Onları buraya getirme lütfen,” dedi. Kimleri getirmeyecekti? Neden getirmeyecekti? Bunlar hiç aklına gelmedi. Birden ılık bir mutluluk doldu içine. Az önce ceylanı görünce ödü kopan kendisi değildi sanki. Rahatlamıştı çünkü kızın isteği ikisini aynı mertebeye buluşturmuştu.

Emretmedi,” diye düşündü, “lütfen,” demişti kız, rica etmişti. Hoşuna gitmişti bu durum. Kendinden fersah fersah üstün olduğunu düşündüğü o şey karşısında tüm kırılganlığıyla dikiliyor, ondan bir iyilik istiyordu. Kıpırdayamadığını, kız izin vermeden gözlerini bile başka yere çeviremediğini unuttu bir an. Güçlüydü artık. Hareket edebiliyordu. Bakışlarını da kaçırabilirdi ama yapmadı. Kıza doğru bir adım atıp dokunmak için elini uzattı. Ahu gözlü kız, ormancının adımına uzaklaşarak karşılık vermeseydi dokunabilirdi de. “İşaretleri görmesinler,” diye fısıldadı kız “lütfen,” diye eklemeyi ihmal etmedi kaybolurken.

Ormancı alevlere yakıt olmasın diye özürlerini ağzının içinde tutarken “Neden?” diye sordu kız. Cevabın bir önemi yoktu; ne kız için ne ormancı için ne de orman için... Körpe ağaçlar bile alevlere boyun eğip yanma konusunda kadim çınarlarla yarışlıyordu. Yangın bittiğinde ormandan geriye ne kalacaktı ki siyah ve gri küllerden başka? İlk yağmurla, bütün orman is mürekkebiyle dolu dev bir hokkaya dönecekti ama tek harf yazacak kamış çıkmayacaktı yanan dallar arasından. Cevap beklemiyordu ceylan gözlü kız da. Sesini bir kere daha duyurup yüzünü bir kere daha göstermek istemişti belki de. Kırgın görünmüyordu. Ayıplamıyordu da. Ormancı ne kadar utansa da ayıbından, kızın bakışlarında suçlama göremedi. “Gerçekten varım, delirmedin, sana görünmüştüm,” demek için çıkmıştı ortaya. Ya da ormancı böyle olmasını istedi; duymayı arzuladıkları bunlardı çünkü. Kızın “Neden?” sorusundan daha can yakıcıydı ormanın çığlıkları.

Şimdi onu bütün parıltısıyla karşısında tekrar görmek, geçmeyecek yanık yarasına su serpince duyulan anlık rahatlamadan farksızdı. Biraz sonra onu kaybedeceğini biliyordu ama son bir kez gördüğü için mutluydu.

Kim inanırdı ormancıya? Güya ormanda bir ceylan görmüş sonra o bir kıza dönüymüş, köyde başka kimse kalmamış gibi ondan yardım istemiş... Dalga geçenler bir yandan geceleri ormanda dolaşırken üç harflilerin oyununa gelmiş diye acıyarak bakanlar diğer yandan iyice bunalttılar ormancıyı. “İnanmıyorsanız beraber gidelim oraya,” diye davet etti herkesi. Kendini aklamak ama en çok da bir peri kızıyla konuşma şerefine erdiğini ispatlamak istiyordu. Fakat kimse oralı olmadı. Bazıları gerçekten inanmıyordu. İnanmaya yakın olanlarsa gitmeye korktuklarını saklamak için dalga geçip uzaklaşıyordu ormancıdan. Ama inanmamak ya da hikâyenin mesnetsizliği susturmadı hiçbirini. Her yerde anlattılar. Ormancı ve peri kızının efsanesi civar köylerde ve oralarda yaşamayıp define avı için diyar diyar gezenler arasında yayıldı.

“Kral mezarlarını korur ceylan kızlar,” diye öğrendi bir defineciden. Yoldan geçenler mezarın işaretlerini görmesin diye dikkat dağıtırmış büyülü ceylanlar. Onların parıltısını gören, kayalara kazınan işaretleri fark etmezmiş. Gerçekten de ne kaya görmüştü ormancı ne işaret. Ceylan kızı gördüğünden beri pek bir şey gördüğü söylenemezdi elbet ama ormanda işaretli kayalar olsa ilk gören ormancı olurdu. O karşılaşmadan sonra defalarca aynı yere gitse de ne kızı ne de işaret kayalarını görmüştü.

Görmezsin tabii,” demişti defineci gözleri çakmak çakmak. “Orman kaplamıştır bütün kayaları. Ağaçlar engeldir görmene. Hele sen bizi götür oraya da bak, işin ustası olarak hemen buluruz yerlerini.”

Günlerdir ona inanmayan ve onunla dalga geçenlerden sonra kendisini adam yerine koyan yabancıların ilgisi ormancının gözlerini bağladı. O kadar kördü ki, yaptığıının kızın sakındırmaya çalıştığı şey olduğunu anlayamadı. Defineciler işaretleri çözerse kızın yerini bulacağı için seviniyordu. Hazineyi kim alırsa alsın, umursamıyordu. Peri kız ormancıyla konuşsa yeterdi. Koruyacak bir şeyi kalmayınca onunla köye bile gelirdi belki.

Defineciler, yanlarında ormanı korumakla görevli olan ormancıya rağmen, belki ondan güç alarak ellerindeki motorlu testerelerle çalıları budamaya, altında saklanan kaya var mı diye bakmaya başladılar. Onlar kestikçe dikenleriyle bacaklarına dolanan sarmaşıkları, peri kızın saçlarına benzetti ormancı. Definenin koruyucusu ortaya çıksa da bu talan bitse diye düşündü. Bütün suç kızdaydı nihayetinde, o çıkana kadar devam edecekti arayış.

Saatler süren testere sesine motor yağı ve taze kesilmiş ağaç kokusu eşlik etti. Güneş battı, akşam oldu ama ne kız çıktı ortaya ne de işaret kayaları. Bir fikir kıvılcımı düştü definecilerden birinin aklına. Elindeki çakmağı savurup “Kesmekle bitmez, yakalım bunları,” dedi. Ormancı hariç hepsi katıldı fikrine.

Yaptıkları işin mantığını sorgulayınca kadar yayılmıştı alevler. Haklıydılar. Ateş onlardan güçlüydü; yaladı yuttu ormanı. Testerele boyun eğmeyen çalılar pul pul döküldü alevlerin kucağına. Artık kayaları örten şey ormanın yeşili değil, ateşin kızılıydı. Günlerce sürecektir bir orman yangını başlatmışlardı ama eninde sonunda sönecekti ve kayaların sırrı gün yüzüne çıkacaktı. Defineyi ateşe emanet edip kaçtılar. Alevlerle ortaya çıkan kız da ormancının onlarla gelmeyip geride kaldığını da fark etmediler.

Ormancının gözünden kaçan kayalar, çalılar yandıkça bir bir ortaya çıktı. Ceylan kız ormancıya bakmayı bırakıp ateşin sarmaladığı kayalara koştu. Yosun kaplı yüzeylerini alevler yaladıkça önce parlamaya sonra da sırlarını açmaya başladılar. Ateş kızı dokunmuyordu ama yanan ağaçların acısıyla kavrulduğu belliydi. Kayalardaki işaretler ceylan kızın bembeyaz elbisesinde ortaya çıkarak yaydığı ay ışığı gibi parıltıyı söndürüyor, kül olup rüzgâra karışmasına sebep oluyordu. Her kayada bir şekil çıkıyor, her şekil bir avuç kül çalıyordu kızın eteklerinden. Parça parça yele karışan ceylan kız, sönen ışığıyla ormancıya baktı. Açığa çıkan son işaretle birlikte bakışı da küle döndü, esip kayboldu.

GÜLÜMSEME

ÖYKÜ
Ayşe GUBAR

Nefes alamıyorum. Sanki iri bir el boğazımı sıkıyor. Ölmek istemiyorum, diye bağıyorum. Ancak sözcük yerine hırıltıyı andıran tuhaf sesler çıkıyor. Şah damarıma baskı uygulayan parmaklar sıkmaya devam ediyor. Göğsümde köpürüp çoğalan bir ağırlığın varlığını hissediyorum. Dağlardan kopup gelen bir kayayı göğsümün üzerine yuvarlamışlar gibi. O esnada içeri annem giriyor. Onun girişiyle gırtlığımıza yapışan eller gevşiyor.

"Kalk artık, uykucu," diyor perdeleri aralayıp. Araladığı yerden küçük ışık cinleri odaya sızıyor. Orada burada zıplamaya başlıyorlar. "Geç kalacaksın, haydi!" diyor bir kez daha. O esnada annemin hemen arkasında gülümseyen bir baş görüyorum. Dişleri inci gibi. Üstelik oldukça iri ve bembeyaz. "Nasılsın?" diyor. Sesinde tuhaf bir soğukluk var. Sanki ortalık birden buz kesiyor. Hissedebiliyorum. Ürküyorum. "Sen de kimsin?" diyecek oluyorum. Sesimin çıkıp çıkmayacağından dahi emin değilim. Fakat o anlıyor. "Beni," diyor, "aslında tanıyorsun." Oysa ilk kez görüyorum onu. Üstelik öyle bir gülümseme ki yüzündeki, hatırlamak için bir defa görmüş olmanın yeteceği cinsten... "Aslında," diyor düşüncelerimi bir kez daha bölerek. "Fazlasıyla birbirimize benziyoruz." Annemin sağ omuz başına çenesini koyuyor bu defa. Azı dişlerini göstere göstere gülümsemeye devam ediyor.

O esnada annem yanı başıma oturuyor. Ateşimin olup olmadığından emin olmak istiyor. Israrla seslenmesine rağmen cevap vermiyorum. "Nihal," diyor. "Neyin var?" Sıcacık avuç içlerini alnımda hissediyorum. Onunsa hâlâ çenesi annemin omzunda. Kalbimde bir yerin çok acıdığını hissediyorum.

Onu evet, gerçekten bir yerlerden tanıyorum. Yaklaştıkça üzerine sinen is kokusu anılarımı canlandırıyor. Boğazımı sıkın ellerin şimdi biraz daha gevşediğini fark ediyorum. Nefes almakta artık güçlük çekmiyorum.

"Yaşamak istiyorum," diyorum bu kez. Sözcükler daha bir anlamlı çıkıyor dudaklarımdan. Onu anımsıyorum. Onu, asla unutamayacağım kadar iyi anımsıyorum. Annem sarsmaya başlıyor bedenimi. "Nihal, Nihal! İyi misin? Ne oluyor kızım?" diyor. Odanın içinde ışık cinleri sıçramaya devam ediyorlar. Kimi zaman gardırobun üzerinde, kimi zaman çalışma masasında, kimi zaman da ranza başlarında cümbüş ediyorlar. Benimse gözlerimin önünde tek bir yüz var. Ve tek bir gülümseme.

Nihayet kendime geldiğimde: "Anne," diyorum. "Onu gördüm bu kez." Annemin beti benzi atmış, sesi ağlamaklı: "Kimi gördün, kızım?" diyor. Cevap vermiyorum. Işık cinleri geldikleri yerden geri dönüyorlar. Hava kararmaya başlıyor. Muhtemelen yağmur yağacak. İslî koku bir kez daha geliyor burnuma. Gözlerimin önünde bedenini ateşe veren babam düşüyor hatırıma. Niçin bilmiyorum yalnız, unuttuğum yüzünü. Ondan geriye bende kalan bölük pörçük birkaç anı. Bir de o meşum gülümsemesi...

AKŞAM SEFASI

ÖYKÜ
Meltem ALİ

Yerimden kalkıp bir kova su doldurdum. Sonra da mağazanın bodrum katındaki depoya pamuklu bezi aramak için gidip bilerek oyalandım. Dışarıdan biri seslenene kadar karanlığın elbisesiyle görünmez olmaya devam ettim. Geri döndüğümde vitrin camlarını çepeçevre köpüklenmiş buldum. Kız yüzüme bakmadan işine devam etti, kısa bir süre sonra da kulağımın çınlaması kesildi. İş önemli tabii. Ben de farklı davranmazdım bir yıl öncesine kadar. Gözlerimi sudan ayırmadan ilerledim ve kovayı hızla kaldırıp vitrin camına döktüm. Arkadaki manzaranın yansıması görünmeye başlayınca içeriye koşup bir kova daha doldurdum. Bütün gücümle aynı hareketi tekrarladım. Yine kapıya doğru yönelmişken müşteri içeriden başını uzattı. Geldiğini görmemiştim. “Sen git. Ben burasını hallederim,” dedim çalışan kıza. O gün depresyon haplarını bırakmamın birinci günü olmasına rağmen elime sileceği ve pamuklu bezi alıp camları parlatmaya başladım.

Beni almaya geldiğinde ağaç gölgesine park ederdi arabasını. Aylar sonra ilk defa aynı yerden cama yansıyor. Tamirci son kontrollerini bitirdiğini söylemişti. Yeni sahibine de arabayı teslim alması için bugün haber verecekti, unutmuştum. Orada olsa pencereyi açıp adımı seslenirdi çoktan. Arabada toplanırdı ailemiz, okuldan kızımızı da alır bizi eve bırakırdı. Uzatırdı yolu bilerek. Marketten mutlaka geçerdik. Ne çok konuşasım vardı o günlerde. Hiç sıkılmaz, dinlerdi. Evlendiğimiz günden bir hafta sonra satın almıştık arabayı. Kızımız doğduğunda kornasıyla eşlik etmişti sevincimize, kanser olduğunda her ay hastaneye bizi o taşımıştı...

Hafta sonları şehir içinde gezintiye çıkardık onunla. Mahallelerde yavaşlamamız gerektiğini hatırlatırdı hep. Belli ki yokluğunda da güvende olmamızı istiyordu. İnsan varsa bir yerde dikkat etmeliydik. Şartlar oluşmuşsa fırsat bilip gaza basmalıydık. Tehlike zamanlarında durup düşünmeliydik. Radyoda sevdiğimiz şarkılara güle oynaya eşlik ettiğimiz o zamanlarda bir gün frene son kez basacağı aklımıza gelmezdi.

Satış ilanını internete verdiğimiz günden kısa bir süre sonra arabanın motoru bozuldu ve günlerce uğraştırdı ustayı. Kolay değil, eşimin parçası olmuş araba bir yabancıya emanet olarak giydirilecekti. Belki de en doğru olan buydu başından beri. Emanet bilmek...Oysa o sahip çıkmıştı ömrü boyunca. En çok rengini severdi. Ne siyah ne beyaz... Karmaşanın renk bulmuş hâli griyi. İçinde bulamadığı sükûnete benzetiyordu belki. Keşke biraz da ben dinleseydim. Arabasına çok iyi baktığından kısa sürede satıldı. Evrakları hazırlarken sorun yaşamadık, adam peşin ödedi parasını...

Neden içimize atarız? Düzenimiz bir kez bozulunca bunu yapmaya hakkımız varmış gibi gelir. İçime atmayı eşimin ölümünden sonra alışkanlık edinen ben kalbimin kapılarını açtığımda çıkacak kokudan endişeliyim. Ne kadar süre dayanır insan içeride kalmaya? Artık bir dostla konuşmalıyım ki yerli yerini bulsun sözler. Yanıma bakıp kimseyi göremeyince bezi sıkıca kavrayıp hızlandırdım silmeyi. Sürekli kayan şalım, ütüsüz pantolonum, bluzum en az içim kadar özensizdi. Bilmeyen güler hâlime, eleştirir görünce...

Beni, insanı tanıyan işareti bilir kalbimin. Bunları düşünürken biri seslendi arabanın yanından. Merdivenden düşecek gibi oldum aniden dönünce. Adam tekerleğin üzerindeki anahtarları almış ve arabayı son kez kontrol ederken bagajda iki hasır şapka bulmuş. Gittim yanına, elime büyük şapkayı alıp kokusunu içime çektim. Denizde takardık. Tuzlu su ile teninin kokusu karışmış, hiç kaybolmamıştı. “Bunlar da sizin olsun. Eşinizle bağ bahçeye giderken takarsınız,” dedim. Teşekkür edip kapattı bagajı. “Güle güle kullanın, hayırlı olsun,” dedikten sonra ayrıldım yanından. İşime geri döndüğümde araba cama yansımıyordu artık. Her şey birden bulanık görünmeye başladı.

Daha fazla devam edemedim. Dinlenmek için mağazanın önündeki sandalyelerden birine oturduğumda çıkış ziline çalmasına az bir zaman kalmıştı. Arkama dönünce okulun bahçesine sırayla dikilmiş çamlar, pazardan dönen yaşlı teyzeler, bisikletli adamın arkasından giden üç beş köpek netlik kazandı. Birazdan gruplar hâlinde öğrenciler çıkış kapısından hızlı adımlarla geçip gidecek ve her yer bir saat içerisinde tenhalaşacaktı. Yıllardır aynı yerde toplanıyorlardı. Kış soğuğuna aldırmadan, uykularını ve zamanlarını feda ederek. Bunun karşılığında bahçe duvarının yanına ekilmiş çiçeklerin kokusunu alabiliyorlar mıydı acaba? Aynı sınıfı paylaşmakla kalmayıp duygularıyla da hemhâl olmayı öğrenmişler miydi? Son sınıfa geldiklerinde yalnız matematik sorularını çözmekle kalmayıp özleme, acıya, kayıplara da bir çare bulabiliyorlar mıydı?

Zil çaldı. Öğrenciler yorgun adımlarla gelmeye başladılar. Yüzleri asıktı ve bir an önce eve gitmek istedikleri her hâllerinden belliydi. Otobüsü kaçırmamak için sık sık saate bakıyorlardı. Telefonları ellerinden bırakmıyorlar; güvercinler, desenli bulutlar üstlerinden geçip gidiyordu. Doğruyu seçebilmek için bugün de duyduklarını, gördüklerini filtreden geçirmeleri gerekecekti. Diğer önemli işlerden zaman ayırabilirlerse tabii. Kendimden biliyorum, bu gürültünün içinde oldukça zor işti.

Kızım bugün işyerinden izin almıştı. Mesai saatimin dolmasına yakın yanıma gelip arabasını park ettiği yerde beni beklemeye başladı. A alışveriş yapıp biraz kafa dağıtmak istiyordu. Bana da iyi geleceğini düşünmüş olmalıydı. Üzülmemem için duygularını belli etmiyor, kabullendiğini, iyi olduğunu sürekli dile getiriyordu. İçine atmasına izin vermemeliydim. Dinlemeliydim onu, hayatta olan yakınlarımı uzaklaşarak yalnız bırakmamalıydim. Ölmekten ne farkı olurdu bunun? Saat gelince patrona haber verip çıktım. Arabaya bindiğimde sarıldım kızıma sonra da satın almak istediğim bir şey olmadığını söyledim. Arabayı dedesinin evine doğru sürmesini istedim. İtiraz etmeden gaza basıp hareket etti. Yavaş sürdü, ayağını frenin üzerinde hazır tuttu hep. Babamın evine vardığımızda onu sebze ektiği bahçede, ağaç gölgesinin altında yalnız başına bir sandalyede otururken bulduk. Bizi görünce gülümseyip ayağa kalktı. Gelmemizi beklemiyormuş. Büyümüş göz bebeklerinin içinde bizi çok güzel ağırladı. Muhabbet ederken akşam sefalarının hoş kokusu bütün bahçeye yayılmıştı.

MEZARDA DUYULAN

Bir kuyu kadar derin sustum, gözlerime taş düştü
Omzuna koyulan her taş yerin altından konuştu
Çünkü ben ateşle taranmış bir ormanın son dalıyım
Çünkü ben gözyaşına gömülmüş ilk çocuğun sırtında kaldım

Sabaha çıkmadan bir yara gibi kıvrıldım toprağa
Dilimin ucunda unuttuğum tanrılarla konuştum
Camdan yapılmış tabutlarla konuştum ölüme özendim
Ve ben en çok senin yüzünden sarktım boşluklara

Taşın içinden çıkan sesleri kalbime kazıdım, hala duyarım
Dizlerimle dua ettim ellerimle değil, çünkü ellerim toprağın katili
Ötelerden bir ses yankılandı her ses bir düşmanın habercisi
Şimdi her nefes alışta ciğerime batan o paslı mızrak benim

Çünkü ben taş değilim ama hep taşlandım
Çünkü ben dua değilim hep içime mırıldandım
Sesim kırık mezarların üzerinde duyulur
Bir karış toprak annemin elinden kurtulur

SANAT TARİHİNDE MELANKOLİ

Melankoli tarih boyunca tek bir anlama sığmamış bir kavramdır. Kimi zaman delilikle, kimi zaman dahilikle; kimi zaman günahla, kimi zaman yaratıcılıkla yan yana düşünülmüştür.

Antik Çağ Melankolisi: Hastalık ve Mizaç

Kökeni Antik Yunan'a, özellikle Hipokrat'a dayanır. Bu dönemde Kara Safra (Melaina chole) olarak adlandırılan sıvının fazlalığının kişiyi hüzünlü, karamsar ve içe kapanık yaptığı görülür. Bu durumun aksine melankoliyi potansiyel bir üstünlük olarak görenler de vardır. Örneğin Aristoteles'e göre büyük düşünürlerin, filozofların ve sanatçıların melankolik mizaca sahip olması gayet olağandır. Böylece melankoli ilk kez 'deha' ile ilişkilendirilmiştir.

Orta Çağ Melankolisi: Ruhsal Çöküş

Melankoli duygusu bu dönemde özellikle "Acedia" kavramıyla bağdaştırılmıştır. Kökeni Antik Yunan'a dayanan bu kavram; ruhsal bezginlik, ilgisizlik, umursamazlık gibi anlamlara gelmektedir. Özellikle 6. yüzyılda Papa I. Gregorius tarafından "yedi ölümcül günah" sistemi içerisinde tembellik (sloth) başlığı altında yer alması, onu daha tehlikeli bir sifata taşımıştır. Orta Çağ'da özellikle manastır yaşamında melankoli hali, Tanrıdan uzaklaşma ya da manevi zayıflık olarak görülmüştür. Bu durum elbette sanata da yansımış ve sanatçılar bu duyguyu, sembolik ve dinsel imgelerle dolaylı olarak temsil etmiştir.

DENEME

Tuba AVCI

Rönesans Melankolisi: Yaratıcı Zihnin İşareti

Orta Çağ'dan Rönesans'a geçerken Hümanist düşüncelerin etkisiyle sanatçının bireyselliği ön plana çıkmış, melankoliye bakış açısı değişmiştir. Öncesinde tehlikeli bir durum olarak değerlendirilirken artık yavaş yavaş yaratıcı kişilikle bağdaştırılmaya başlanmıştır. Bu dönüşümün en güçlü eserlerinden biri Albrecht Dürer'e ait *Melancholia I* adlı çalışmadır.

Melancholia I

Melankoli kavramı geçmişten günümüze temel olarak beden imgesi aracılığıyla gösterilmiştir. İnsana ait bir kavram olan melankoli, en somut ifadesini beden, figür ve portre aracılığıyla bulmuştur.

İlki, konusu doğrudan melankoliye dayanan resimlerdir. Nitekim Albrecht Dürer'in Melancolia I adlı eseri bu başlık altında değerlendirilebilir.

Dürer'in gravüründe melankoli kötü, çirkin ya da şeytani bir durum olarak sunulmaz. Aksine figürün beden dili yaratıcı ve hayal gücü güçlü bir kişiliği işaret eder. Dalgınlık burada çöküş değil, içsel yoğunluktur.

Duran Ama Tükenmeyen Bir Figür

Gravürün merkezindeki kanatlı kadın figürünün, elini çenesine dayamış şekilde oturduğunu görürüz. Bu jest, melankolinin klasik beden dilidir. Ancak figür yıkılmış değildir. Güçsüz değildir. Sadece durmaktadır.

Bu "Durma hâli" çok önemlidir. Çünkü etrafı üretim araçlarıyla çevrilidir. (Pergel, cetvel, testere, çivi gibi marangoz aletleri, küre ve taş blok)

Resmin her köşesine serpiştirilmiş bu ölçme, kesme ve biçimlendirme araçları Rönesans aklını temsil eder. Matematik, geometri ve düzen arayışı gravürün temel atmosferini oluşturur. Ancak bu araçların hiçbiri kullanılmamaktadır. İşte melankoli tam da burada, yapabilecek olmanın ama yapamamanın eşiğinde belirir.

Bu bir tembellik değildir. Bu, zihinsel bir askıya alınma halidir.

Geometrik Taş ve Kurukafa İmgesi

Gravürdeki çok kenarlı taş bloğa yalnızca bir geometrik form diyemeyiz. Üzerinde belirsiz bir yüz silueti -kurukafayı andıran bir imge- fark edilir. Bu, melankolinin ölüm ve fanilikle ilişkisine gönderme yapar.

Rönesans insanı ölçmeye ve hesaplamaya çalışırken, ölüm gerçeği her zaman arka plandadır. Geometri sonsuzluğu temsil ederken insan ölümlüdür. Bu çelişki, melankolinin düşünsel boyutunu güçlendirir.

Gökyüzü: Kozmik Bir Gerilim

Arka planda gökyüzünden kayan bir kuyruklu yıldız vardır. Dönemin inanç dünyasında kuyruklu yıldızlar felaket ve kıyamet habercisi olarak görülürdü. Aynı şekilde "Melencolia I" yazısını taşıyan yarasa figürü de geceyi, bilinmeyi ve karanlığı çağırıyordu.

Yarasa adeta bir haber taşır, sanki bir kıyamet haberi verir, bunun yanında figür, çocuk ve köpek, bu haber karşısında durgun, karamsar ve düşünceli bir ruh halindedir. Hiçbiri panik içinde değildir; ama hepsi bir ağırlığın farkındadır. Bu ağırlık dışsal bir felaket değil, içsel bir bilinçtir.

Çocuk, Köpek ve Ruhsal Boyut

Gravürde figüre kanatlı bir çocuk (putto) eşlik etmektedir. Çocuğun elindeki defter öğrenmeyi ve potansiyeli simgeler. Ancak o da hareketsizdir, yazmamaktadır.

Yanındaki köpek ise yorgun ve bitkindir. Köpek, melankolik mizacın bedensel yansıması gibidir. (Halsizlik, durgunluk ve içe çekilme)

Kadın ve çocuğun kanatlı oluşu, melankolinin yalnızca fiziksel değil ruhsal bir durum olduğunu da ima eder. Bu dünyevi bir yorgunluk değil, zihinsel ve ruhsal bir sorgulamadır.

Yaratıcı Kişiliğin Eşiği

Dürer'in yaşadığı 15-16. yüzyıl Rönesans ortamında melankoli, özellikle yaratıcı kişilerle ilişkilendirilmiştir. Melankoli artık bir zayıflık değil derinlik göstergesidir.

Bu yüzden gravürdeki figür doğrudan melankolinin kendisi olarak yorumlanır. O, üretimin öncesindeki sessizlik, henüz ortaya çıkmamış fikrin ağırlığıdır.

Orta Çağ'dan Rönesans'a Kırılma

Orta Çağ'da melankoli şeytani bir durum olarak görülürken, Dürer'in gravüründe bu olumsuz anlam çözülür. Melankoli artık bir düşüş değil, bir dönüşüm hâlidir.

Figür ne ağlar ne isyan eder, sadece düşünür. Bu düşünme hâli, Rönesans'ın insanı merkeze alan anlayışının görsel ifadesidir.

Sonuç: Melankoli Bir Çöküş Değil Bir Eşik

Dürer'in Melencolia I'i melankoliyi karanlık bir son olarak değil yaratıcı bilincin eşiği olarak sunar. Üretimin durduğu an, aslında üretimin en yoğun olduğu andır. Düşüncenin içerde kaynadığı ama henüz dışarı çıkmadığı an.

Melankoli burada bir kayıp değil bir bekleyiştir. Ve belki de sanatın en güçlü anı, tam da bu bekleyişin içindedir.

ÇİÇEKLERDE MELANKOLİ

Çiçekler insanın aklına gelebilecek her türlü duyguyu ve konuyu temsil edebilir. Kırmızı gül aşkı, lale baharın gelişini, papatya masumiyeti, orkide lüksü, ayçiçeği sadakati simgeler. Daha nice rengarenk çiçek, ardında sayısız anlam barındırır.

Çiçeklerin bu anlamları nerede ve ne zaman kazandığına dair kesin bir tarihsel başlangıç bulunmasa da, bu geleneğin 18. yüzyılda Osmanlı üzerinden dünyaya yayıldığına dair kanıtlar vardır. İngiliz yazar Lady Mary Wortley Montagu, İstanbul'dayken kaleme aldığı mektuplarda Osmanlı kültürünü aktarırken sarayda ve halk arasında yaygın bir gelenek olan çiçekler aracılığıyla şifreli konuşma âdetinden bahsetmiştir. Zamanla Avrupa aristokrasisine taşınan bu gelenek, orada "Floriografi" adını alarak akademikleşmiştir.

Bu alanın daha da yayılması, 19. yüzyıl Viktorya Dönemi İngiltere'sinde çiçeklerin adeta gizli bir iletişim şifresi haline gelmesiyle olmuştur. O dönemde duyguları açıkça dile getirmek ayıp sayıldığından insanlar birbirlerine gönderdikleri çiçeklerin türü, rengi, hatta çiçeği hangi elle tuttuklarıyla bile gizli mesajlar iletmişlerdir.

Peki melankoliyi hangi çiçekler temsil eder? Anlamlarında melankoliyi taşıyan çiçekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Mersedes Gülü

Narçiçeği kırmızısı veya hafif kadifemsi koyu kırmızı tonlarındadır. Gonca yapısı son derece sıkı, dolgun ve katmerlidir. Açıkça hacim kazanır ama formunu ve asaletini uzun süre kaybetmez.

DENEME
Fatma Sena NİZAM

Çiçeklerin dilinde doğrudan melankoliyi, nostaljiyi ve sessizce direnen adanmış bir aşkı temsil eder. Parlak rengine rağmen taşıdığı "klasik ve eski" hava, ona geçmişe duyulan hüznü bir özlem, yani melankoli anlamını yükler. "Mersedes" ismi İspanyolca kökenli olup "merhamet/lütuf" anlamına gelir. Özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda çiçekçilik dünyasında popülerliğinin zirvesine ulaşmıştır. Dayanıklılığı nedeniyle lüksün, kalitenin ve vazgeçilmez bir geleneğin yani aşk mektuplarının simgesi olmuştur.

Koyu Turnagagası Sardunyası

Beş yapraklı, neredeyse siyaha yakın koyu mor, mürdüm veya çok koyu bordo çiçekleri vardır. Yapraklarının merkezinde genellikle çiçek açtıktan sonra turna kuşunun gagasına benzeyen sivri meyve kapsülleri oluşur. Doğrudan "karanlık, derin ve melankolik bir hüznün" anlamına gelir. Kasvetli, geceyi andıran rengi ve neşeli çiçeklerin aksine güneşi değil gölgeyi andıran duruşu nedeniyle bu anlamı yüklenmiştir. Yüzyıllar boyunca Avrupa halk hikayelerinde "gece dertlenenlerin çiçeği" olarak anılmıştır.

Viktorya dönemi floriografi el kitaplarında, neşeli bahar çiçeklerinin tam zıttı olarak, insanın iç dünyasındaki aşılması güç, ağır depresif süreçleri ve kara safrayı (melankoliyi) anlatmak için kullanılmıştır.

Asphodel / Çiriş Çiçeği

Uzun, dik bir sap üzerinde kümelenmiş, yıldız şekilli soluk beyaz veya sarımsı çiçeklerden oluşur. Uzaktan bakıldığında gri, hayaletimsi bir şeridi andırır. Ölümü, yeraltı dünyasını ve bitmek bilmeyen ebedi pişmanlığı temsil eder. Solgun, neredeyse cansız görüntüsü nedeniyle "yaşam ile ölüm arasındaki o donuk çizgiyi" ve melankolinin en uç noktası olan "vazgeçışı" simgeler. Akdeniz havzasına, özellikle Yunanistan, İtalya ve Türkiye'nin kıraç dağlarına aittir. Yunan mitolojisinde, ölen sıradan insanların ruhlarının gittiği gri, sisli ve neşesiz ovalara "Asfodel Çayırları" denir. Bu yüzden Antik Yunan'da mezarların üzerine dikilirdi. Şiirsel mesajı şudur: "Benim pişmanlıklarım ve melankolim seni mezara kadar takip edecek."

Mavi Menekşe

Kalp şeklinde kadifemsi yeşil yaprakların arasından başını uzatan, asimetrik beş yapraklı, derin mavi ve çivit tonlarında küçük, narin bir çiçektir. Kaybedilmiş, yarım kalmış veya terk edilmiş bir aşkın ardında bıraktığı buruk melankoliyi temsil eder. Boynunu öne doğru eğerek açması nedeniyle sitemkâr bir sadakati, "beni bıraktın ama ben hâlâ buradayım" diyen sessiz bir hüznü anlatır. Antik Yunan'da hem sevginin hem de cenazelerin çiçeği olmuştur. Mitolojide hüznü hikayelerle bağdaştırılır. Viktorya Dönemi'nde ise sevgilisine sitem etmek, hayal kırıklığını ve giden sevgilinin ardından yaşanan melankolik yalnızlığı hissettirmek isteyenlerin gizli kodu olmuştur.

Melankoli Sardunyası

Diğer gösterişli sardunyaların aksine oldukça solgun, mistik bir dış görünüşe sahiptir. Yaprakları kahverengi, koyu mor, dumanlı gri ve soluk kirli sarı tonlarındadır. Adından da anlaşılacağı üzere doğrudan melankoliyi temsil eder. En büyük özelliği gündüzleri tamamen kokusuzken, gece hava karardığında etrafa çok yoğun, tatlı ama hüzünlü bir koku yaymasıdır. Tıpkı acısını ve hüzünlü düşüncelerini gündüzleri insanlardan saklayıp, geceleri yalnız kaldığında kendi içine sızan melankolik bir insanı canlandırır. 1600'lü yıllarda İngiltere'ye getirilen ilk sardunya türüdür. Viktorya Dönemi çiçek sözlüklerinde, özellikle Mandy Kirkby derlemelerinde, hiçbir yan anlam almadan doğrudan "melankoli" başlığının altına tek kelimeyle kazanmıştır. Edebi metinlerde insanın kendi içsel karanlığını ve gece gelen hüznün nöbetlerini anlatmak için en çok başvurulan botanik figürdür.

RAY BRADBURY MELANKOLİNİN İLACI

Ray Bradbury, on iki yaşındayken Bay Elektro'nun kafasına dokunup, "Sonsuza dek yaşa," demesiyle nasıl etkilendiyse, onun kalemi de beni öyle etkiledi. Tek fark, benim yirmi yedi yaşında olmamdı.

Bradbury'le tanışmam Fahrenheit 451 ile oldu. En meşhur eseri bu olsa da Karahindiba Şarabı, hikâyelerine hayran olmamın miladıydı. Ardından Resimli Adam ve Melankolinin İlacı... Her ne kadar bilimkurgu yazarı olarak tanınsa da hikâyelerin merkezi insandır. Mars'ta geçen bir hikâye, dünyanın en medeni şehirlerinde de yaşanabilir. Hikâyelerinin böylesine yaşamın içinden olması ve onları şiirsel bir dille anlatması, kelimelerine eşsiz bir lezzet kattığını fark etmemi sağladı. İster gerilimi yüksek bir eser olsun, ister yüzümde bir gülümsemeye sebep olacak bir eser; fark etmez, hepsinde kalbime dokunacak bir yer buluyorum. Sanırım bu yanı, onu benim için eşsiz kılıyor.

O, her ne kadar "Bir çocuğun yürüme ve görmeyi öğrenmesi gibi körlemesine yaratıcılığa takılmışım," dese de eserlerinin oluşum süreçlerinin asla körlemesine olmadığını biliyoruz. Anılarını zihninde gezdirip onları yeni kalıplara döken Bradbury, eserlerini safi ilhamın ötesinde bir gayretle meydana getiriyor.

Bir konuşmasında, yazarlık yolculuğuna on iki yaşında başlasa da ancak yirmili yaşlarında gerçek bir şeyler ortaya koyabildiğinden bahsediyor.

ZEREFŞAN
Sümeyye BEYAZÇELİK

Ona verilen ilhamı emekle yoğuran Bradbury, maddi olarak en zor zamanlarında bile yazmayı sürdürmekten vazgeçmiyor. Yayın dünyasına girmesi de tam olarak -piyasaya göre- elindeki ekşi limonları limonataya çevirmesiyle başlıyor. Kimse kısa öykülerini basmak istemezken, yayıncı bir dostunun önerisiyle kısa öykülerini bir konsept üzere tek hikâyeye bağlamında birleştiren Bradbury, Mars Yıllıkları kitabını böylece çıkarıyor.

Melankolinin İlacı'nda da her ne kadar birbirinden bağımsız hikâyeler olsa da aslında hepsinin odağında hüznü bir tema var. Bradbury'nin anlatımıyla birçoğu huzurlu bir his bıraksa da tedirgin edici yanını görmemek mümkün değil. Bu eserde özellikle bilimkurgudan ziyade fantastiğe daha yakın durduğunu görüyoruz. Bütün hikâyelerde bizi yakalayan o tekinsizlikle, mümkün bir dünyadaki imkânsızın sınırını zorluyor. İşin ilginç yanı, bütün bu olanlar Bradbury anlatınca insana çok makul geliyor. Durmadan yağmurun yağdığı bir kasaba pek tabii olabilir. Ay ışığı altında genç bir kız şifa bulabilir ve yayları fırlamış bir yatak size bir çocuk bahsedebilir.

Melankolinin İlacı'ndaki her öykü farklı bir olayı anlatsa da hikâyenin sonunda bizi hep aynı his kaplar; buruk bir sevinç, kırık bir gülümseme. Bu kitapta, sevinçle hüznü, korkuyla mutluluğu bir arada veriyor bize yazar; tıpkı hayat gibi.

Ray Bradbury, benim için Karahindiba Şarabı demek olacak sanırım ama Melankolinin İlacı'nı da bir acının yanındaki neşeli bir kahkaha olarak daima hatırlayacağım.

